

Grafsteen van Frederick van Twickelo in de kerk van Delden. Foto: Hans Beerens.

De Wooldermarken (VI)

De Hengeloër van de zestiende eeuw: Frederick van Twickelo

Ad Smits, Jan Kits, Chris van Leeuwen, Gerhard Post en Betsie Sassen

De geschiedenis van Hengelo kent door de eeuwen heen een aantal belangrijke personen. Als we in elke eeuw dé Hengeloër moeten aanwijzen, dan zal dat voor de 19e eeuw Charles Theodorus Stork zijn, voor de 18e eeuw Wolter ten Cate en voor de 17e eeuw Willem Ripperda. Helaas heeft Geesje Lansink niet echt bestaan¹. Zo blijft er voor de 16e eeuw maar één serieuze kandidaat over: Frederick van Twickelo, ridder, de bouwheer van Huys Hengelo.

Verwarring

Er waren in de 16e eeuw meerdere personen met de naam Frederick van Twickelo. Naast 'onze' Frederick (±1475 – 1545) heette zijn kleinzoon, geboren in 1550, ook Frederick. Deze Frederick was van 1595 tot 1615 de markerichter van de Wooldermarken en verscheen als zodanig wel een aantal keren in de holtings. Hij was echter al vanaf 1585 drost in de heerlijkheid Rheda en overleed daar in 1629.

Daarnaast had Johan III van Twickelo, de broer van 'onze' Frederick, een buitenechtelijke zoon met de naam Frederick. Deze Frederick werd in 1538, een jaar voor de dood van zijn vader, gelegitimeerd. Door als wettige zoon erkend te zijn, kreeg hij dezelfde (erf)rechten als de kinderen die binnen het huwelijk geboren waren.

De getuigenissen

In een vorige aflevering (Hengelo toen&nu, augustus 2025) bespraken we het conflict van de markerichter met de drost van Twente in de periode van 1555 – 1567. Deze markerichter was Adolf van Twickelo, de zoon van 'onze' Frederick. Tijdens het conflict werden de dorpsbewoners van Hengelo 'gevraagd' om te getuigen. Twee van die getuigenissen uit 1559 zijn opgenomen in het markeboek. Uit de getuigenissen komt één opvallende mededeling over Frederick naar voren (blad 14A):

... seggen [die tugen] dat he to Hengelo quam van oldenzeell in den jaere doe dat Swolshe orlogh gesoent wort unde voir der tijt hadde Frederick van Twickelo to Hengelo oick gewoont mer hije toich aff und an meer van den tijden ann doe hee van oldenzeell quam wo voirß(chreeven) heeft hie steeds to Hengelo Huijs gehalten und gewoont tot sijnen dode toe.

... zeggen [de getuigen] dat hij naar Hengelo kwam vanuit Oldenzaal in het jaar dat de Zwolse oorlog beëindigd werd [1524]. Voor die tijd had Frederick ook in Hengelo gewoond, maar was hij vaak weg. Vanaf de tijd dat hij uit Oldenzaal kwam, zoals hiervoor beschreven, heeft hij steeds in Hengelo 'huis gehouden' en er gewoond tot aan zijn dood.

De beschrijving 'huis gehouden' zal betekenen dat Huys Hengelo zijn vaste woonplaats had, waar hij ook zijn gasten ontving.

Frederick wordt ook genoemd in de wandelingen van dominee Craandijk². Craandijk beschrijft “een belangrijk stuk” van de richter van Borne, Otto Meijlink, gedateerd 18 mei 1577. De getuigenissen hierin van dorpsbewoners uit Hengelo werden vermoedelijk op hun eigen verzoek vastgelegd³. We vermoeden dat zoon Adolf allerlei diensten en betalingen van de dorpsbewoners eiste, zogenaamde ‘heerlijke rechten’. Het verweer van de dorpsbewoners was dat deze verplichtingen niet golden onder zijn vader Frederick. Hieronder een deel uit Craandijks boek uit 1876.

“Een hunner, een tachtigjarige, verhaalt hoe in zijn jeugd - 't moet tusschen 1510 en 1516 zijn geweest - het huis behoorde aan Frederik van Twickel, en hoe goed en vriendelijk deze Heer was. Tot heerdiensten waren zij nooit verplicht geweest, maar gaarne hadden zij een' Heer, dien zij zoo beminden en die hen in alles voorstond, geholpen bij het hooijen 'unde der jofferen eenen boeten flassen (vlas) helpen schone maken', en voor alle diensten 'genoch' eten en drinken gehad. Ook hadden zij altijd 'onghesperret' (onverhinderd) kunnen bouwen en afbreken, trouwen, ganzen en eenden houden, en overal visschen. Eens, toen hij met zijn' broeder bij het huis aan 't visschen was, kwam Heer Frederik bij hen, en vroeg: 'of zij wat gevangen hadden', en hij had er regt schik in, toen zij het net hadden opgetrokken en hij zag, dat zij zooveel hadden en dat de visschen zoo sprongen.”

Dit verhaal lijkt een uitzondering te zijn van hoe de adel met het gewone volk omging. Frederick komt hierin naar voren als een goedmoedige, vriendelijke man. Frederick had echter een andere kant die hier niet naar voren komt: als vechtersbaas.

Familie

De familie Van Twickelo behoort tot een geslacht, waarvan de oorsprong ergens in Westfalen (Münsterland) ligt. In 1347 kocht Herman I van Twickelo het erve Eysink bij Delden. Op dit erf werd een nieuw huis gebouwd in wat nu de achtertuin van het huidige huis Twickel is.

Herman I werd opgevolgd door Herman II, Herman III, Johan I en Johan II. Deze laatste was van 1449 tot aan zijn dood in 1503 bezitter van het huis Twickel. Hij trouwde rond 1470 met Adriana van den Rutenberg. Omdat Fredericks' broer de belangrijkste erfdelen kreeg, was hij waarschijnlijk de tweede zoon van dit echtpaar, geboren rond 1475 en genoemd naar de vader van Adriana. Van zijn jeugd is verder niets bekend. Hij trouwde begin 16e eeuw met Rudolpha (Roelofje) de Vos van Steenwijk, die hem twee zonen schonk: Adolf en Jasper. Vanaf 1504 verscheen hij als riddermatige op de Landdagen en maakte dus deel uit van het bestuur van het Oversticht. Daarnaast bekleedde hij ook diverse andere functies.

Van 1502 tot 1543 vonden de Gelderse oorlogen plaats. Gelre had zich in de tweede helft van de 15e eeuw weten te ontworstelen aan de Bourgondische heerschappij. De hertog van Gelre en graaf van Zutphen, Karel van Egmond, hechtte zeer aan zijn onafhankelijkheid, maar was ook (en vooral) bezig met het uitbreiden van zijn gebieden. In deze conflicten speelde Frederick een belangrijke rol.

Dat de hertog keizer Karel V zo vaak en veel bruuskeerde resulteerde er in dat Karel V in 1538 de Gelderse gebieden weer onder zijn eigen heerschappij bracht. De Gelderse oorlogen hadden in 1528 al geleid tot het ontstaan van de provincie Overijssel, toen de bisschop van Utrecht het gezag over onze gebieden noodgedwongen overdroeg aan Karel V.

Strijd

De eerste functie die bekend is van Frederick is die van drost en kastelein van Diepenheim (1504 – 1510). Deze functie vervulde hij als ambtman van de bisschop van Utrecht, die de heerlijkheid Diepenheim in 1331 kocht. Frederick woonde in die tijd waarschijnlijk op het Huis Diepenheim. In 1510 vallen de troepen van Gelre Twente binnen. Oldenzaal, Goor, Diepenheim en Lage werden veroverd. De Gelderse troepen werden wel verjaagd, maar onbetaalde soldaten (van de 'bevrijders') bezetten Oldenzaal en vielen het platteland van Twente tot 1518 lastig⁵. En in datzelfde jaar 1518 werd Frederick door de bisschop van Utrecht benoemd tot drost van Drenthe en kastelein van Coevorden. Het kasteel van Coevorden was strategisch gelegen en bewaakte de route vanuit Twente en Münsterland naar Groningen en Friesland. In 1520 pleegde Zwolle meened door de hertog van Gelre als landsheer te aanvaarden. Zwolle wilde op deze manier een handelsoorlog met Kampen in hun voordeel te beslissen. Dit leidde tot de Zwolse oorlog (1520 – 1524) en een nieuwe bezetting van Twente door Gelderse troepen. In 1521 werd Frederick ook bevelhebber van de keizerlijke troepen in Friesland. De Gelderse troepen wachtten op een goede gelegenheid om ook Coevorden en het bijna onneembare kasteel te veroveren. In 1522, toen Frederick in Oost-Friesland was om soldaten voor het leger te vinden, veroverden de Geldersen Coevorden. Frederick kwam ijlings terug naar het kasteel en liet zijn mannen de stad Coevorden in brand steken in de hoop daarmee de Geldersen te verjagen. Het schrikte de Geldersen helaas niet af: het kasteel werd bestormd en ingenomen op 12 september 1522. "Den vallianten Commendant" werd gevangengenomen en opgesloten in Arnhem. "Zijn Huys-vrouw wert geplondert en van alle haere klederen, Juweelen en kostlickheden berooft⁶." Op 24 maart 1523 werd Frederick vrijgelaten na betaling van het losgeld, 1200 Emders gulden. Deze gulden waren inderdaad van goud, en wogen elke 3,26 gram. Een forse losprijs dus. Volgens de getuigenissen in het markeboek, zie het begin van dit artikel, kwam hij daarna via (zijn huis in) Oldenzaal weer naar Hengelo.

Karel van Egmond, hertog van Gelre. Schilderij van Hendrick Coster (1638), Museum Arnhem (Wikimedia Commons)

Emder gulden

Het Huys Hengelo, waarvan de huisplattegrond zichtbaar is vanaf het Bevrijderslaantje, werd in opdracht van Frederick gebouwd. Bij de opgravingen van het gebied in 1995 werden twee timpanen gevonden, die mogelijk zijn vrouw Rudolpha en hem voorstellen. Deze timpanen (dat zijn bouwelementen, die boven vensters of portalen in de gevel geplaatst werden) staan hieronder afgebeeld en zijn in het echt te zien in Museum Hengelo.

Timpanen met mogelijk Rudolpha de Vos van Steenwijk (links) en Fredrick van Twickelo (rechts). Foto's: Hans Beerens.

Tot slot

Er zijn wat opvallende feitjes over Frederick bekend, naast zijn vriendelijkheid waarmee we dit artikel begonnen. Hij wordt omschreven als de Rijke. Dit zien we in het markeboek terug, waar hij in 1495 (blad 2A) en 1513 (blad 3A) diverse gronden van de marke kocht. Ook buiten de marke had Frederick bezittingen, zoals het Singraven en het kasteel Eerde bij Ommen. Daarnaast wordt vermeld dat hij als enige Twentse edelman op het slagveld tot ridder werd geslagen⁴. Deze adellijke titel is wellicht de reden dat hij op rechtszittingen van Overijssel (klaringen) van 1531 en later vermeld staat als Heer Frederick, een aanspreektitel die bij de andere aanwezigen ontbreekt.

Hij overleed op 4 juli 1545. Oorspronkelijk lag zijn grafsteen in de kerk aan de Bornsestraat in Hengelo. Mr. G.J. ter Kuile beschrijft⁷ dat “toen de revolutiekoorts van het einde der 18de eeuw ook de grafzerken met schennis bedreigde, – werd door een dankbaar nageslacht zijn grafsteen omgekeerd, aldus voor vernieling gevrijwaard”. De kerk werd in 1840 afgebroken. De grafsteen is toen naar de Oude Blasiuskerk in Delden overgebracht, waar hij volgens G.J. ter Kuile “het schoonste monument” is. Op de grafsteen lezen we het laatste eerbetoon: Heer Frederick van Twickello, Ridder – gestreng, zeer achtbaar en vroom.

Verwijzingen

Op <https://www.markegrenzen.nl/werkgroephengelo/markeboek/> staan foto's van de originele bladen met de nummers 0 t/m 47. De door ons gemaakte transcriptie van dit deel is daar ook beschikbaar.

¹ Gerda Althof, Gerhard Post, Sofie Wiegink, *De standvastige Geesje Lansink*, in: 't Inschrien december 2018.

Beschikbaar op <http://www.twentsetaalbank.nl/docs/InschrienTT.2018.4.pdf>.

² Jacobus Craandijk, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood. Deel 2*, (1876).

Beschikbaar op https://www.dbnl.org/tekst/craa001wand00_01/.

³ Het oorspronkelijke stuk ligt in het archief van de Oudheidkamer Twente onder nummer GDd WH 16. Een volledige transcriptie verscheen bij de VORG, Verslagen en Mededelingen (1883), door mr. R.E. Hattink. Beschikbaar op https://collectieoverijssel.nl/collectie/?mivast=20&mizig=210&miadt=141&miview=inv2&mi lang=nl&mizk_alle=vorg&micode=0005S.357.

⁴ A.J. Gevers en A.J. Mensema, *De havezaten in Twente en hun bewoners*, (2004).

⁵ J.B. Schildkamp e.a., *1520-1525: de kroniek van Johannes van Lochem, prior te Albergen*, (1995). Hierin komt heel wat leed veroorzaakt door de Gelderse oorlogen naar voren, uit de periode na 1510 en die na 1520.

⁶ Johan Picardt, *Korte beschrijvinge der stadt, des casteels, en der heerlickheit Covorden*, (1660). Beschikbaar via <https://books.google.nl/books?id=80pbAAAAQAAJ>.

⁷ Mr. G.J. ter Kuile, *Geschiedkundige aantekeningen op de havezathen van Twenthe*, (1905).